

Kulcsár Péter (1934–2013). Egy-egy közeli, különösen ilyen tragikus haláleset kapcsán az ember óhatatlanul elgondolkozik azon, hogy van-e értelme a munkájának, marad-e utána valami említésre méltó. Tudjuk, hogy Kulcsár Péter sokat tépelődött ezen, és nagyon pesszimistán látta önmagát, és ugyanígy a szakmabelieket is. A barát, a munkatárs feladata, hogy emlékéit megőrzendő a pozitív választ megtalálja a feltett kérdésre. Az ő szakmai teljesítménye elkényezteti a választ keresőt.

Kulcsár Péter 1934. december 14-én született Budapesten. Érettségi után a Szegedi Egyetemen szerzett először történelem (1957), majd latin (1961) szakos tanári diplomát. A végzés után nem sokkal a Központi Könyvtár munkatársa lett Szegeden, majd 1961-től ugyanott osztályvezetővé nevezték ki. Időközben elvégezte a könyvtár szakot is (1967). Bő egy évtizeddel később, 1973-ban visszacsábították Budapestre, az ELTE Egyetemi Könyvtára szerzeményezésének irányítására. 1980-tól az új vezetési struktúrában már főigazgató-helyettes, aki a könyvtár tudományos munkájáért, muzeális gyűjteményéért és a szerzeményezésért felelt. Másfél évtizeddel később, 1995-ben meghívták a Miskolci Egyetem Magyar Középkori Történelem Tanszékére professzorként, ahol a 'Szövegtudomány' elnevezésű doktori program vezetője lett. Innen ment nyugdíjba 2004-ben professor emeritusként. Korán szerezte meg a bölcsészdoktori oklevelet (1961). Rá egy évtizedre, 1971-ben már az irodalomtudományok kandidátusa, majd 1990-ben lett akadémiai doktor. Ez utóbbit maga jellegzetes, önironikus humorával kommentálta: „Végre megengedték nekem, hogy arról írjak, amiről szeretnék”. A pesti egyetemen habilitált 1995-ben. Az elismerései közül talán a 2005-ben megkapott Klaniczay-díjra volt a legbüszkébb.

Egyik neves kortársa a következőképpen méltatta az akkor négy évtizedes tudományos munkásságát: „Péter historikusnak inkább irodalomtörténész, irodalomtörténészként inkább historikus”, aminél pregnánsabb megfogalmazást magam sem találnék. Különleges tehetsége, problémameglátása, nem utolsósorban munkabírása és intellektuális kíváncsisága miatt több szakma is gyászolja. Hiányozni fog a történészeknek, irodalom- és művelődéstörténészeknek, s természetesen a magyar régikönyveseknek is. 1972-től tagja (meghatározó szakaszában elnöke illetve tiszteletbeli elnöke) volt az Akadémia Könyvtörténeti Munkabizottságának több mint négy évtizeden keresztül, egészen a haláláig. Történészként, filológusként, s nem utolsósorban könyvtárosként számtalan ügy kezdeményezője, támogatója, vezetője volt. Szétfogta ezt az óhatatlanul, szigorúan-kezdves számonkéréssel: éles szemmel, hatalmas tapasztalattal a háta mögött pillanatok alatt felmérte a rövid előterjesztésből, a személyes háttérrel keresztül az anyagi lehetőségekig bezáróan: a program megvalósítható-e vagy nem. Péter személye állt – többek között – az Országos Antikva Feltárás, a Kora Újkori Kéziratok Tára, Régi Könyveink Kézírtos Bejegyzései kutatási programjai mögött. 2000-ben megjelent nálam az Egyetemi Könyvtárban, kezében egy nagy papírdobozzal, „mostantól Te vigyázzál rá!” felkiáltással. Az érdekesítő forrás- és kordokumentum a Könyvtörténeti Munkabizottság több évtizedes iratanyagát tartalmazza, őrzőjére jellemző szigorú rendben. Szép számmal található ezek között Péter feljegyzéseiből, leveleiből, beszámolóiból a régi könyves ügyekről, különösen az elnöksége (1985–2000) idejéről. A *Magyar Könyvszemle* szerkesztőjeként számtalan esetben bebizonyította, hogy monumentális tárgyi tudása, s csalhatatlan kritikai ösztöne révén egyike volt azon keveseknek, aki pillanatok alatt – akár egy „humanista e-mailel” – képes megoldani egy feloldhatatlannak tűnő konfliktust. Önzetlenségére az egyik legjobb példa a magyar történeti irodalom inventáriuma (2003). Életművének nem mellékes segédlete akár az internetről is ingyen letölthető: „Az alább fekvő anyag negyven-negyvenöt év alatt állt össze, mondhatni, szinte magától, mellékesen és szándéktalanul. De ha már összeállt, kár lenne, ha szétporladna.”

Könyvek között töltötte az életét, szeretett olvasni, hangsúlyozta egyik – fájóan kevés – interjújában. Első mentora, Karácsonyi Béla révén lett könyvtáros Szegeden, s kedvelte meg a humanizmus korának irodalmát. Beutazta fél Európát, Ransanusért Palermoba, ösnyomtatványokért Gyulafehérvárra vonatozott. Ez utóbbi helyen össze is állította a 'Batthyáneum' ma is használatos incunabulum-katalógusát (1965). Kutatási területének meghatározó forráskiadványai és szakirodalmi a Ferenciek terén álló könyvtárpalota raktáraiban bújtak meg. Jókor került jó helyre, az ELTE Egyetemi Könyvtára szerzeményezését kellett az 1970-es évek elején – nincs jobb szó erre – gatyába ráznia. Elképesztő nyelvi

kompetenciával, arányérzékkel, lexikális ismerettel, no és a manapság hiánycikké vált munkaerkölccsel látott neki a feladatnak, s vásárolta meg a régikönyves-filológus-történész szakmának létfontosságú könyveket egy magyar vizsla állhatatosságával. Nemcsak vásárolt, hanem olvasott is, s ha már kezébe kerültek a régi kéziratok és a könyvek, le is fordította azokat. Nemzedékem megkerülhetetlen forráskiadványa a *Humanista történetírók*, amely kötelezően szerepelt mind a régi magyar irodalom, mind a kora újkori magyar történelem szigorlati olvasmánylistáján. Az 1990-es évek elején sikerült megvennem egyik példányát 150 forintért egy körúti antikváriumban, s egykori olvasója – ahogyan Péter fogalmazna a kötet provenienciája kapcsán – aláhúzta a számára fontos utolsó mondatokat az 1195. oldalon: „És [Magyarország] azóta is túlélte mindent, amit a sors ráért. Hogy élete máskülönbén hogyan alakult volna? Ez a történettudomány mai állása szerint tudománytalan kérdésföltevés.” – írta Kulcsár Péter 1977-ben.

„Így homályosodott el az emléke. Most már senki sem tudta róla, hogy kicsoda volt. Egészen elfelejtették.” Kosztolányi Édes Annája akkor hal meg igazán, mikor már nem beszélnek róla. Kulcsár Péter itt marad velünk, ha beleolvasunk Baranyai Decsi Jánosba, Bonfini Antalba¹ vagy Brodaries Istvánba (hogy csak a B betűseket említsem), ha leemeljük a polcról a Jagelló-kort, vagy a Kapisztrán Jánost, ha felidézünk a közös történeteket. Ami megdöbbentően sok, így visszagondolva. Még 1988-ban egy szakkollégiumot szerveztünk egyetemista barátaimmal, ahol Péter előadást tartott a humanista történetírásról (két évvel később e témában védte meg akadémiai doktori értekezését). Mindenkit lenyűgözött forrásismerete és utánozhatatlan előadásmódja, amit akár védjegyének is tekinthetünk. Aztán 1991-ben remegő térdekkel – szó mi szó, tartottunk tőle – állítottam be hozzá az Egyetemi Könyvtárba, állásért. Mivel szinte biztos voltam abban, hogy rövid úton kiteszi a szűrőmet, egy tizteteles lista lapult a zsebembe, hova tudnék menni középiskolai tanárnak. A listára nem volt szükség, néhány perc után megkérdezte, hogy mikor tudok belépni. Így kezdtem el dolgozni a Könyvtárban. 1994-ben behívott a szobájába, ült az elmaradhatatlan barna köpenyében, szájában cigaretta, s viccelődve mondta, hogy az új törvény értelmében végezzem el gyorsan a könyvtár szakot. Nyílt titok: a szegediek számon tartják egymást. Akkor is, ha a világ másik végére kerülnek. Péter villámgyorsan megszervezte szegedi barátaival, hogyan lehet ezt a szakot elvégezni. Így lettem könyvtáros. Tudom, hogy többen kerülünk olyan helyzetbe az elmúlt évtizedekben, hogy nem mertünk neki ellentmondani: ki akadémiai doktor, ki kandidátus, ki egyetemi doktor lett pusztán azért – ez persze retorikai fogás, de sok igazság van benne –, mert Kulcsár Péter hívogatta telefonon, leveleket írt neki, vagy személyesen presszionálta, hogy „ugyan már, tessék megírni, tessék beadni, tessék megvédeni...” Így lettem egyetemi doktor, hol máshol, Szegeden. Pár órával előtte egy régi baráttól kaptam egy visszautasíthatatlan ajánlatot, amit elsöre visszautasítottam. Felhívott: „Megbolondultál? Ilyen ajánlatot nem kapsz többet az életben.” Így kerültem a Széchényi Könyvtár régi nyomtatványai közé. S a válságos időszakokban mindig megcsörrent a telefonom, „Ez a helyzet, mit tudok segíteni?” – kérdezte. Ezekkel a telefonokkal segítette a legtöbbet. Mindig, minden írástomat megmutattam neki, amit aztán kíméletlenül, tiszteletkörüknélkül, őszintén és igazságosan kritizált. Egyik forrásközlésemnél odaírta a margóra: „Ezt így nem tenném ki az ablakba”. Azon nyomban ment a levél a *Könyvszemle* szerkesztőségébe, hogy visszavonom a cikket, s még egy évig dolgoztam rajta. Érdemes volt, egy disszertáció (majd egy könyv) kerekedett ki belőle.

A tragikus, friss hírt nehéz feldolgozni. 2013. január 4-e után szürkébb, unalmasabb, ridegebb lett a mi régikönyves világunk. Az internetnek köszönhetően újra megtekinthettem a tavaly nyári Brodaries-konferencia könyvbemutatóját. Néhány másodperc után együtt nevettem a közönséggel: a szokásos kulcsáros önirónia, manírintemes, modorosságot nélkülöző előadás, bölcs gondolatokkal.

Isten veled, Péter!

FARKAS GÁBOR FARKAS

¹ Kulcsár Péter szavaival: „elvégre magyar nemes volt”.